Pavel Š t ě p á n (Praha)

TVOŘENÍ DETOPONYMICKÝCH URBANONYM (na příkladu urbanonymie hlavního města Prahy)

FORMATION OF DETOPONYMIC URBANONYMS (ON THE EXAMPLE OF THE URBANONYMY OF THE CAPITAL OF PRAGUE)

On the example of the Prague urbanonymy, the paper analyses the formation of street names derived from toponyms. It has been shown that not all names of the analysed category are derived using the most usual suffix *-ská* and its variants. Also the suffixes *-ná*, *-ní*, *-ová* and *-ova* are occasionally used in the formation of detoponymic urbanonyms. A number of urbanonyms is derived from toponyms by a zero suffix. Some street names have been formed using irregural, unusual means of derivation. Besides the suffixation, also composition of urbanonyms is devoted some attention in the paper. The use of prefixation (combined with derivation) is rare in the analysed material, as well as the creation of multiple-word names.

Keywords
urbanonymy, detoponymic urbanonyms, Prague

0. Slovotvorná stránka urbanonym (názvů ulic a dalších veřejných prostranství) utvořených od toponym se na první pohled jeví jako nepříliš zajímavá, a proto jí dosud nebyla věnována podrobnější pozornost. Pomineme-li urbanonyma vzniklá iradiací (tj. přenesením) z pomístních (případně místních) jmen vyskytujících se v dané lokalitě a předložková urbanonyma typu *V Hodkovičkách*, *Nad Trojou*, *Do Klukovic* vyjadřující polohu nebo směr ulice (i taková urbanonyma přirozeně lze považovat za detoponymická, avšak v tomto příspěvku je ponecháváme stranou), můžeme konstatovat, že v naprosté většině případů se názvy ulic z toponymických základů tvoří pomocí sufixu *-ská*. Na příkladu urbanonymie hlavního města Prahy se pokusíme ukázat, že existují i případy, které se obvyklému způsobu tvoření detoponymických urbanonym poněkud vymykají. Těmto neobvyklým, formálně příznakovým názvům budeme v příspěvku věnovat největší pozornost. Zaměříme se především na tvoření od českých toponym; tvoření urbanonym od toponym cizích (zde se zpravidla uplatňují adjektiva v češtině běžně užívaná, srov. kupř. urbanonyma *Tatranská*, *Gruzínská*) se systematicky nevěnujeme. Na okraji našeho zájmu stojí motivace jednotlivých urbanonym; přihlížíme samozřejmě k toponymickým základům jednotlivých jmen a uvádíme, z jakého toponyma bylo dané urbanonymum utvořeno, nezabýváme se však otázkou, zda se jedná o pojmenování podle směru k určitému toponymickému objektu

nebo o pojmenování honorifikační. Důraz je v této stati kladen na formální stránku detoponymických urbanonym.[1)]

Úvodem shrňme způsoby tvoření detoponymických adjektiv, z nichž analyzovaná urbanonyma vycházejí. Detoponymická adjektiva se v češtině zpravidla tvoří pomocí sufixu *-ský* a jeho variant. Podle Mluvnice češtiny 1[2)] sufix *-ský* „existuje ve dvou komplementárních, nepřekrývajících se podobách, *-sk(ý)* a *-ck(ý)*: obě podoby pak mají další varianty, **-ovsk(ý)**, **-ansk(ý)**, **-ánsk(ý)**, **-ensk(ý)**, **-insk(ý)**, **-ínsk(ý)** rozšiřují příponu *-sk(ý)*; **-áck(ý)**, **-eck(ý)**, **-ick(ý)** a **-nick(ý)** rozšiřují příponu *-ck(ý)* (která však jako samostatná přípona neexistuje)“.[3)] Podoba *-cký* (ve své základní, nerozšířené podobě) je pouhou poziční variantou sufixu *-ský*.[4)] Nebudeme jí proto samostatně věnovat pozornost; urbanonyma zakončená na *-cká* analyzujeme společně s názvy na *-ská*.

Ve spisovné češtině se sufix *-ský* připojuje k plnému základu toponyma.[5)] V nářečích se často tvoří tzv. „krátká“ detoponymická adjektiva, jejichž východiskem jsou zkrácené, redukované toponymické základy, např. *Pardubice – pardubský*, *Bukovany – bukovský*, *Jistebník – jistebský*.[6)] Adjektiva tohoto typu se velmi často

---

[1)] Hlavním materiálovým východiskem tohoto příspěvku je publikace Pražský uličník (M. Lašťovka – V. Ledvinka a kol., Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství, 1. díl, A–N, Praha 1997; 2. díl, O–Ž, Praha 1998). Tuto publikaci dále v textu citujeme zkratkou PrUl, a to sub voce (bez uvedení konkrétního dílu a strany).

[2)] Mluvnice češtiny 1, Praha 1986 (dále jen MČ 1), s. 360.

[3)] Příruční mluvnice češtiny (1995, s. 166–167) uvádí u sufixu *-ský* varianty *-ký* a *-ovský*. V našem příspěvku se přikláníme k pojetí MČ 1.

[4)] Podle MČ 1 (s. 360) je užívána tehdy, „je-li základ slov zakončen na *-k* (*horník – hornický*, *zámek – zámecký*, *Pečky – pečecký*) a *-c* (*lovec – lovecký*, *Jince – jinecký*)“.

[5)] Připomeňme ve stručnosti některé změny základního kmene, na které ve svém detailním přehledu tvoření detoponymických adjektiv sufixem *-ský* upozorňuje V. Šmilauer (Tvoření přídavných jmen na -ský ze jmen zeměpisných, Naše řeč 39, 1956, s. 187–214.). Jedná se zejména o: (1) vsouvání vkladného *-e-*, pokud kmen končí na některé hláskové skupiny, jejichž výslovnost by ve spojení se sufixem působila potíže (*Habry – haberský*, *Jelmo – jelemský*, *Hošťka – hoštěcký*), (2) odsouvání koncového *-sk-*: *Milevsko – milevský*, *Sadská – sadský*, *Žabovřesky – žabovřeský* (dodejme však, že tyto případy lze chápat také jako konverzní tvoření adjektiv, při kterém se ke kmeni zakončenému na *-sk-* připojuje pouze koncovka – viz P. Štěpán, K problematice tvoření detoponymických adjektiv /na základě materiálu pomístních jmen z území Čech/, Naše řeč 92, 2009, s. 199), (3) odsouvání koncového *-k* u jmen na *-berk*, *-burk* apod. (*Vimperk – vimperský*, *Nymburk – nymburský*), odsouvání jedné ze zdvojených souhlásek (*Jablonná*/*Jablonné – jablonský*), měkčení koncových souhlásek při styku se sufixem *-ský* (*Ořech – ořešský*, *Zbiroh – zbirožský*), zjednodušení vzniklé skupiny *-ss-* na *-s-* (*Brandýs – brandýský*) a *-cs-* na *-c-* (*Hradec – hradecký*, *Čimice – čimický*) (viz V. Šmilauer, o. c., s. 199–210).

[6)] Srov. též P. Štěpán, o. c. v pozn. 5, s. 200.

vyskytují v pomístních jménech, pro která je typická neoficiálnost, nestandardizovanost. Není nikterak překvapivé, že ve standardizovaných názvech ulic se vyskytují poměrně zřídka.

V pomístních jménech se setkáváme i s řídkým tvořením detoponymických adjektiv pomocí jiných sufixů, a to *-ný*, *-ní* a *-ový*.[7)] V urbanonymii hlavního města Prahy jsou tyto způsoby tvoření zcela neobvyklé; sufix *-ní* není u detoponymických urbanonym doložen vůbec, sufixy *-ná* a *-ní* vystupují v jediném detoponymickém urbanonymu, stejně jako sufix *-ová* (funkce tohoto sufixu je však navíc poněkud sporná – viz níže sub 1.5).

Naprostá většina detoponymických urbanonym byla utvořena derivací (sufixací, zcela ojediněle pak prefixálně-sufixálním tvořením). Samostatnou část příspěvku věnujeme široce chápané kompozici (včetně komplexního způsobu kompozičně-derivačního).

1. Sufixace

1.1 Základní forma sufixu *-ská* (*-cká*)

Jak již bylo naznačeno, tvoření detoponymických urbanonym pomocí základní (nerozšířené) podoby sufixu *-ská*/*-cká* je výrazně nejčastější. Zcela bezpříznakové je toto tvoření tehdy, pokud se sufix připojuje k plnému (neredukovanému) toponymickému základu a pokud u tohoto základu nedochází k nepravidelným změnám (přehled změn pravidelných je podán v pozn. 5).

1.1.1 Tvoření od plného základu bez nepravidelných změn

Pro ilustraci uveďme pouze několik příkladů tohoto nejčastějšího a zcela bezpříznakového způsobu tvoření detoponymických urbanonym: *Albrechtická*, *Čáslavská*, *Hájecká*, *Hřenská*, *Hřibojedská*, *Chýňská*, *Ježovská*, *Jirenská*, *Krumlovská*, *Mšenská*, *Pražská*, *Ranská*, *Sobotecká*, *Šumperská*, *Turská*, *Vranská*, *Zbečenská* z místních jmen *Albrechtice*, *Čáslav*, *Hájek*, *Hřensko*, *Hřibojedy*, *Chýně*, *Ježovy*, *Jirny*, (*Český*) *Krumlov*, *Mšeno*, *Nymburk*, *Praha*, *Raná*, *Sobotka*, *Šumperk*, *Tursko*, *Vrané* (*nad Vltavou*), *Zbečno*; *Bruselská*, *Gdaňská*, *Hlivická*, *Londýnská* z místních jmen (českých exonym) *Brusel*, *Gdaňsk*, *Hlivice*, *Londýn*; *Čerchovská*, *Ještědská*, *Kriváňská*, *Radhošťská*, *Šumavská* z oronym *Čerchov*, *Ještěd*, *Kriváň*, *Radhošť*, *Šumava*; *Niská*, *Světská* z hydronym *Nisa* (název řeky) a *Svět* (název rybníka); *Křtinská* z pomístního (pozemkového) jména *Křtiny*.

1.1.2 Redukce základu

K problematice tvoření adjektiv od redukovaných toponymických základů je k dispozici poměrně bohatá literatura.[8)] Pro porovnání uveďme, že v pomístních

[7)] Viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 5, s. 197; 205–208.
[8)] Její přehled viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 5, s. 200.

jménech z území Čech bylo zjištěno odsouvání následujících částí toponymických základů: *-ice*, *-ín*, *-ina*, *-nice*, *-ves*, *-any*, *-no*, *-ík*, *-ec*, *-ov*, *-ná*, *-ek*, *-ky*, *-ík*, *-iny*, *-ce*, *-ovice*, *-ětice*, *-otice*, *-čice*, *-ičky*, *-ště*, *-ičná*, *-eč*, *-čí*, *-ie*.[9] Repertoár odsouvaných částí toponymických základů v analyzovaných urbanonymech je přirozeně mnohem chudší: zaznamenáno bylo pouze odsouvání částí *-ka*, *-ky*, *-ko*, *-ek*, *-ice*, a *-ina*. Přehled tvoření urbanonym od redukovaných toponymických základů podáváme v následující tabulce (pokud není u výchozího toponyma uvedeno jinak, jde o místní jméno):

odsouvaná část	**výchozí toponymum**	**odvozené urbanonymum**
-ka	*Berounka* (hydronymum)	*Berounská*
	Čeperka	*Čeperská*
	Klenovka	*Klenovská*
	Milešovka (oronymum)	*Milešovská*
	Nežárka (hydronymum)	*Nežárská*
	Oleška	*Olešská*
	Podolanka	*Podolanská*
	Šátalka	*Šátalská*
	Žernovka	*Žernovská*
-ky	*Benátky*	*Benátská*[10]
	Cerhýnky	*Cerhýnská*
	Hůrky (jméno rybníka)	*Hůrská*
-ko	*Dářko* (jméno rybníka)	*Dářská*
-ek	*Opočínek*	*Opočínská*
	Žichlínek	*Žichlínská*
-ice	*Drahovice*	*Drahovská*[11]
	Jarkovice	*Jarkovská*
	Lahovice	*Lahovská*

[9] Viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 5, s. 201–202. Srov. též P. Štěpán, Sufixální tvoření pomístních jmen od redukovaných propriálních základů. In: M. Považaj – P. Žigo (eds.), Súradnice slovenskej onomastiky. Zborník materálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie, Bratislava 2007, s. 169–171.

[10] Podle PrUl je ulice *Benátská* na Novém Městě doložena již k roku 1489, jde snad o metaforické pojmenování bažinatého místa podle italských Benátek. Podle slovníků češtiny (Příruční slovník jazyka českého I, A–J, Praha 1935–1937, s. 98; Slovník spisovného jazyka českého I, A–M, Praha 1960, s. 99) se k *Benátkám* v Itálii vztahuje pouze adjektivum *benátský*, zatímco adjektivum *benátecký* souvisí pouze s *Benátkami* v Čechách (a na Moravě).

	Mirošovice	*Mirošovská*[12)]
-ina	*(Zadní) Kopanina*	*Kopanská*

Skutečnost, že počet urbanonym utvořených od redukovaných toponymických základů je v porovnání s obdobně tvořenými pomístními jmény výrazně nižší, má dvě hlavní příčiny: (1) standardizovanost urbanonym (pro pomístní jména je naopak typická jejich nestandardizovanost, neoficiálnost) a s ní související tendence k užívání kodifikovaných, spisovných forem, mezi něž tzv. krátká adjektiva zpravidla nepatří; (2) u většiny analyzovaných urbanonym odtrženost od prostředí, v němž neoficiální, „krátká“ adjektiva mohou fungovat, tj. od blízkého okolí obce, jejíž jméno je využito jako základ daného urbanonyma. Většina analyzovaných urbanonym je totiž utvořena od názvů obcí (případně dalších geografických objektů) od Prahy poměrně značně vzdálených, místní úzus zde proto zpravidla nesehrává žádnou roli. Dvě výjimky představují názvy ulic *Lahovská* a *Kopanská*. Urbanonymum *Lahovská* patří ulici procházející *Lahovicemi*, od jejíhož jména je odvozeno. Připomeňme, že název *Lahovská* náleží rovněž severovýchodní části Radotína; toto pojmenování odráží polohu radotínské místní části směrem k Lahovicím a Lahovičkám. Ulice *Kopanská* se nachází v Holyni, její název vyjadřuje směr k blízké Zadní Kopanině. Obě tato urbanonyma, která existovala již před připojením Lahovic a Holyně k hlavnímu městu, vycházejí z adjektiv běžných v místním úzu, jež byla utvořena od redukovaných toponymických základů.

Není náhoda, že mezi urbanonymy utvořenými od redukovaných toponymických základů jsou nejpočetnější případy, v nichž bylo výchozí toponymum zkráceno o část *-ka* (a *-ky*, *-ko*). Zásady tvoření adjektiv od takto zakončených toponym totiž nejsou zcela jednoznačné: jak uvádí A. Polívková, pokud stojí „před koncovou slabikou *-ko*, *-ky*, *-ka* souhláska, někdy se *-k-* odsouvá, např. *Hodkovičky – hodkovičský*, *Jevíčko – jevíčský*, *Městečko – městečský*, *Okříšky – okříšský*, *Poličko – poličský*. Toto odsouvání nemá rozsah přesně vymezen. Působí proti němu např. potřeba rozlišovat slova základní a zdrobnělá, srov. Lhota – lhotský; Lhotka – lhotecký“.[13)] Právě

[11)] Toto urbanonymum by však mohlo vycházet i z oikonyma *Drahov*, patřícího vsím u Chebu a u Veselí nad Lužnicí. PrUl dává ovšem přednost výkladu z místního jména dnešní součásti Karlových Varů *Drahovice*.

[12)] Základem tohoto urbanonyma by teoreticky mohlo být oikonymum *Mirošov*, patřící městu na Rokycansku, ovšem vzhledem k umístění ulice v Praze-Hájích se ve shodě s PrUl přikláníme k původu z názvu obce *Mirošovice* ležící jihovýchodně od Prahy. Tato podoba názvu byla nepochybně zvolena proto, že ulice *Mirošovická* již v Praze (konkrétně ve Strašnicích) v době pojmenování této ulice existovala.

[13)] Viz A. Polívková, Naše místní jména a jak jich užívat, Praha 1985, s. 49–50.

skutečnost, že rozsah tohoto odsouvání není jasně vymezen, nás vede k tomu, že je zařazujeme k redukcím toponymického základu, nikoli k pravidelným změnám základního kmene, shrnutým v pozn. 5. Publikace A. Polívkové, která je považována za kodifikační příručku, však v abecedním seznamu, jehož součástí je i přehled tvoření adjektiv, uvádí jen vybraná místní jména. U jmen zde neuvedených není kodifikace tvoření příslušných detoponymických adjektiv k dispozici. Domníváme se, že zvláště v případech, kdy by adjektivum utvořené od redukovaného základu nebylo jednoznačné, by bylo vhodnější vycházet od základu plného, neredukovaného. Například od místních jmen *Klenovka*, *Žernovka* by odvozené adjektivum mělo znít spíše *klenovecký*, *žernovecký* než *klenovský*, *žernovský*, poněvadž tyto „krátké“ varianty mohou být spojovány i s místními jmény *Klenov*, *Klenová*, respektive *Žernov*, *Žernová*. Podobně adjektivum *berounský* je spojováno spíše s městem *Berounem* než s řekou *Berounkou*.[14)]

Tzv. krátká adjektiva utvořená od toponym na *-ka*, *-ky*, *-ko* tedy na rozdíl od ostatních krátkých detoponymických adjektiv nelze jednoznačně hodnotit jako nekodifikovaná, neoficiální. Kupříkladu adjektivum *olešský* (od místního jména *Oleška*), vystupující v názvu ulice *Olešská*, A. Polívková kodifikuje jako jedinou možnou podobu.[15)] Není pak nikterak překvapivé, že se adjektiva tohoto typu vyskytují i v urbanonymech.

Podobný případ představují toponyma zakončená na *-ek*: třebaže u nich vynechávání koncové části není kodifikováno (srov. ulice *Opočínská* a *Žichlínská*), v úzu (patrně nejen zcela úzce lokálním) je velmi časté.

Jako nejpozoruhodnější se v analyzovaném materiálu jeví odsouvání koncové části *-ice* u místních jmen *Drahovice*,[16)] *Jarkovice*, *Mirošovice*,[17)] jež jsou základem urbanonym *Drahovská*, *Jarkovská*, *Mirošovská*. U dvou z těchto urbanonym (*Drahovská*, *Mirošovská*) lze sice uvažovat o tvoření od neredukovaných místních jmen *Drahov*, *Mirošov*, avšak u názvu ulice *Jarkovická* se jeho tvoření od redukovaného místního jména *Jarkovice* jeví jako nezpochybnitelné (toponymum **Jarkov*, **Jarkovy* apod. není doloženo).

[14)] Adjektivum *berounecký*, které by bylo jednoznačnější, je však zcela neuzuální (vyhledávač www.google.com /stav ke dni 21. 2. 2011/ nezaznamenává žádné doklady tohoto adjektiva). Nejde však o obecný jev – srov. např. běžně užívané adjektivum *nežárecký* od hydronyma *Nežárka*, vyskytující se např. v názvu ulice *Nežárecká* v Jindřichově Hradci a v pojmenování *Nežárecká brána* (název městské brány tamtéž). Ulice v Praze-Hostavicích, pojmenovaná podle řeky *Nežárky*, ovšem nese jméno *Nežárská*.

[15)] A. Polívková, o. c. v pozn. 13, s. 136.

[16)] Viz však pozn. 11.

[17)] Viz však pozn. 12.

1.1.3 Nepravidelná změna v základu

Nepravidelnými změnami zde rozumíme neodůvodněné změny základu, které mohly vzniknout nedopatřením, případně (v některých případech) snahou vytvořit název, který by nebyl duplicitní. PrUl mnohé z těchto názvů hodnotí jako chybně utvořené.

V několika případech jde o záměnu samohlásek. Ulice *Chaltická* ve Vinoři byla pojmenována podle východočeské obce *Choltice*, urbanonymum by tedy mělo znít *Choltická*. Podobně ulice *Radostavická* a *Rošovická* (obě v Kolodějích), jejichž jména byla utvořena z názvů východočeských obcí *Radostovice* a *Rašovice*, by se měly nazývat *Radostovická* a *Rašovická* (ulice *Rašovická*, nazvaná dle PrUl podle obce *Rašovice* na Kolínsku, však vznikla ve stejné době v Satalicích).

Složitější případ představuje urbanonymum *Běchorská* (Horní Počernice), u kterého PrUl uvádí, že bylo chybně utvořeno z názvu obce *Běchary* (u Kopidlna). Tento název vznikl v roce 1976, kdy zároveň pokračování této ulice dostalo pojmenování *Běchárská* (podle vsi *Běchárky* u Kopidlna). Lze předpokládat, že název *Běchorská* (a nikoli *Běcharská*) byl zvolen ve snaze jej aspoň trochu odlišit od názvu vedlejší ulice *Běchárská*. I tak se ovšem obě urbanonyma pro svou značnou podobnost velmi často zaměňovala, a proto krátce po jejich zavedení byly obě na sebe navazující ulice sloučeny do jedné pod názvem *Běchorská*; ulice *Běchárská* jakožto samostatná zanikla (PrUl).

K záměně souhlásek došlo u urbanonym *Bečvářská* (v Újezdě nad Lesy, název odvozen od místního jména *Bečváry*, měl by tedy znít *Bečvárská*), *Hermanická* (v Horních Počernicích, název odvozen od místního jména *Heřmanice*, měl by tedy znít *Heřmanická*), *Plkovská* (v Horních Počernicích, název odvozen od místního jména *Plhov*, měl by tedy znít *Plhovská*; ulice *Plhovská* však v 70. letech vznikla v Satalicích – PrUl); *Předbořská* (v Kobylisích, ulice byla dle PrUl nazvána podle obce *Předboj*,[18)] název by tedy měl znít *Předbojská*), *Přetlucká* (ve Strašnicích, z místního jména *Pnětluky*,[19)] urbanonymum by tedy mělo mít podobu *Pnětlucká*), *Všelipská*[20)] (Horní Počernice, z místního jména *Všeliby*, odpovídající podoba by tedy byla *Všelibská*).

[18)] Srov. též J. Čarek – V. Hlavsa – J. Janáček – V. Lím, Ulicemi města Prahy od 14. století do dneška, Praha 1958, s. 325.

[19)] PrUl u urbanonyma *Přetlucká* uvádí: „Tvaroslovně by měl být název podle vsi, avšak ves tohoto jména neexistuje ani dříve neexistovala. V. Hlavsa se domnívá, že jde o zkomoleninu jména Netluky – viz Netlucká.“ Odkaz na V. Hlavsu (jde o knihu kolektivu autorů, o. c. v pozn. 18, s. 326) však není zcela přesný; v citované publikaci se uvádí, že pojmenování *Přetlucká* mohlo „vzniknout jedině zkomolením jména bývalého poplužního dvora u Uhříněvsi, zvaného Pnětluky, dnes Netluky“. Východiskem při tvoření názvu byla tedy podoba *Pnětluky*, která byla v době pojmenování ulice (1938) patrně ještě běžně užívána,

V jednom případě došlo k vložení nadbytečné souhlásky: ulice *Strojická* (Vinoř) byla dle PrUl nazvána podle vsi *Stojice* na Pardubicku, urbanonymum by tedy mělo znít *Stojická*.

1.1.4 Tvoření od přívlastku, který je součástí dvouslovného oikonyma

V pomístních jménech z území Čech se setkáváme s několika případy adjektiv utvořených od přívlastku, který je součástí dvouslovného místního jména, např. *kamenský* k místním jménům *Kamenný Most* a *Kamenný Újezd*, *kostelenský* k místnímu jménu *Kostelní Radouň*, *kozský* k místnímu jménu *Kozí Hrádek*, *svatský* k místnímu jménu *Svaté Pole*.[21)] V urbanonymii hlavního města Prahy se setkáváme pouze s jedním dokladem tohoto typu tvoření: v Horních Počernicích se nachází ulice *Řešetovská*, jejíž název vychází z místního jména *Řešetova Lhota*; PrUl uvádí, že „byl utvořen velice volně“. Jak vyplývá ze zmíněného materiálu pomístních jmen, tento způsob tvoření detoponymických adjektiv je sice spolehlivě doložen, ovšem není jasné, zda se v místním úzu vyskytuje u tohoto konkrétního oikonyma.

1.2 Rozšířené formy *-ovská, -ecká, -ěnská, -ická, -anská*

1.2.1 *-ovská*[22)]

MČ 1 (s. 360) pokládá podobu *-ovský* za nejčastější rozšířenou variantu přípony *-ský*. Adjektiva utvořená sufixem *-ovský* vyskytují v téměř třech desítkách pomístních jmen z území Čech. V pražské urbanonymii se setkáváme s následujícími případy užití tohoto sufixu: ulice *Blešnovská* (Klánovice) byla pojmenována podle obce *Blešno* na Královéhradecku (PrUl), název ulice *Kladinovská* (Vinoř) vychází z místního jména *Kladina* (obec na Pardubicku), ulice *Rudníkovská* (Dolní Počernice) byla nazvána podle obce *Rudník* nedaleko Vrchlabí. Je pozoruhodné, že k tomuto slovotvornému typu náleží i dvě urbanonyma odvozená od hydronym, a to název ulice *Kardašovská* (podle PrUl byla tato ulice v Hloubětíně nazvána podle rybníka *Kardaš* nacházejícího se u Kardašovy Řečice[23)]) a pojmenování *Malšovské náměstí* (Hostavice), které bylo dle PrUl nazváno podle řeky *Malše*.

---

nikoli *Netluky*. A. Profous (Místní jména v Čechách III, Praha 1951, s. 384) uvádí toto oikonymum jako *Pnětluky* (lidově *Netluky*).

20) V tomto posledním případě došlo k odchylce pouze v pravopisné, nikoli ve zvukové podobě urbanonyma.

21) Srov. P. Štěpán, o. c. v pozn. 5, s. 200.

22) Vzhledem k tomu, že do této kategorie náleží i název jednoho náměstí (*Malš**ovské** náměstí*), měla by být podoba sufixu v tomto konkrétním případě lemmatizována spíše jako *-ovský*. Poněvadž však jde v celém příspěvku o jediný případ, kdy je adjektivum užito v jiném než ženském rodě, ponecháváme podobu feminina v zájmu jednotnosti i zde.

23) Způsob tvoření mohl být v tomto případě ovlivněn přívlastkem *Kardašova* v místním jménu *Kardašova Řečice* (srov. výše i tvoření urbanonyma *Řešetovská*, jehož slovotvorným základem je přívlastek přítomný v místním jménu *Řešetova Lhota*). Výklad PrUl z názvu

1.2.2 *-ecká*

Zatímco v pomístních jménech na území Čech je varianta *-ecký* nejčastěji rozšířenou formou sufixu *-ský*, v pražské urbanonymii se setkáváme pouze se třemi detoponymickými názvy na *-ecká*: *Brdecká* (Horní Počernice; ulice nazvána podle obce *Brdo* u Nové Paky[24)] – PrUl), *Drazdecká* (Šeberov; ulice pojmenována podle směru k osadě *Drazdy*[25)]) a *Hořínecká* (Ďáblice; dle PrUl ulice nazvána podle obce Hořín na Mělnicku).

1.2.3 *-ěnská*

Jde o variantu formy *-enská*, v pražské urbanonymii jinak nedoložené. Jediným dokladem této varianty je urbanonymum *Brněnská*, označující komunikaci, která dále pokračuje jako dálnice D1 směrem do Brna. V tomto názvu bylo využito všeobecně známé a užívané adjektivum *brněnský*.[26)]

1.2.4 *-ická*

V pomístních jménech v Čechách není tvoření adjektiv pomocí varianty *-ický* doloženo. S toponymickými základy se tato varianta sufixu pojí jen ojediněle,[27)] a proto je překvapivé, že se v pražské urbanonymii setkáváme hned se čtyřmi názvy utvořenými sufixem *-ická*. Urbanonyma *Habřická* (Sobín) a *Javořická* (Radotín) byla utvořena sufixem *-ická* od místních jmen *Habří* (dle PrUl obec u Žďáru nad Sázavou) a *Javoří* (obec na Klatovsku).[28] Dále jsou v analyzovaném materiálu dva doklady na tvoření urbanonym sufixem *-ická* od místních jmen zakončených na *-ov*: ulice *Sudějovická* (Újezd nad Lesy) byla dle PrUl pojmenována podle obce *Sudějov* u Uhlířských Janovic, urbanonymum *Synkovická* vychází dle PrUl z názvu obce *Synkov* u Rychnova nad Kněžnou.[29)]

---

rybníka je však velmi pravděpodobný, neboť většina okolních názvů ulic je odvozena od hydronym, zvláště pak od názvů rybníků.

[24)] V Praze (v Uhříněvsi) je i ulice *Brdská*, nazvaná dle PrUl podle pohoří *Brdy*; tato ulice však vznikla až v roce 1994, zatímco název ulice *Brdecká* byl stanoven již v roce 1976 (PrUl).

[25)] Dle PrUl je sice název *Drazdy* „pomístní označení oblasti ležící jihovýchodně od Šeberova“, avšak podle statistických lexikonů obcí jde o základní sídelní jednotku ve Zdiměřicích, místní části obce Jesenice (srov. např. Statistický lexikon obcí České republiky, Praha 2005, s. 248).

[26)] K jeho tvoření srov. L. Hosák – R. Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, Praha 1970, s. 110.

[27)] MČ 1 (s. 360) uvádí pouze adjektivum *anglický* k *Anglie*. S oikonymickými základy se sufix *-ický* zpravidla nespojuje.

[28] V těchto případech se vychází od základů *Habř-* a *Javoř-*; formant *-í* zde vystupuje jako koncovka, a proto byl (zcela pravidelně) odsunut.

[29)] V době vzniku tohoto urbanonyma již v Praze název *Synkovská* existoval (jde o ulici v Dejvicích, pojmenovanou tak již v roce 1929 podle vinice zvané *Synkovská*, a to podle jejího majitele J. Synka – PrUl).

1.2.5 *-anská*

Pomineme-li tvoření od cizích (především slovenských) toponym (např. *Nitranská* od slovenského místního jména *Nitra*; v těchto případech byla využita již hotová adjektiva přejatá do češtiny), pak se v pražské urbanonymii setkáváme s jediným případem využití sufixu *-anská*: ve Vinoři se nachází ulice *Trnovanská*, jejíž název dle PrUl vychází z místního jména *Trnová* (dnes místní část Pardubic). Podle PrUl byl původní název ulice *Trnovská*, avšak „ve 2. polovině 80. let došlo chybou k jeho změně na současný".

1.2.6 Rozšířené formy – shrnutí

Tvoření antroponym pomocí rozšířených forem *-ovská*, *-ecká*, *-ěnská*, *-ická* a *-anská* je v mnoha analyzovaných případech mechanické, daná adjektiva často neodpovídají místnímu úzu. Urbanonym, která vycházejí z adjektiv vžitých a užívaných (alespoň v místním úzu), je menšina (např. *Brněnská, Drazdecká*). Mechanické a ne vždy zcela vhodné tvoření urbanonym tohoto typu může mít několik příčin:

a) Mohlo být rozhodnuto pojmenovat ulici podle určité obce, ovšem zjistilo se, že takové urbanonymum už v Praze je, a tak byla hledána jiná podoba názvu (např. *Brdecká – Brdská*).

b) Při tvoření adjektiv od oikonym s určitým zakončením může panovat jistá nejistota[30)] (např. *Habří*, *Blešno*). Existuje tendence vyhýbat se vkládání pohybného *-e-*, která se při tvoření detoponymických adjektiv projevuje často právě užíváním rozšířených forem sufixu *-ský*. Roli zde dále často mohou sehrávat výslovnostní potíže, které mohou způsobovat některé vzniklé složitější souhláskové skupiny.

c) Ke vzniku slovotvorně netypického urbanonyma mohlo dojít také pouhým omylem, nedopatřením (srov. ulici *Trnovanská*, která se původně nazývala *Trnovská* – viz výše). Působit zde mohla jistě i analogie, např. název ulice *Sudějovická* (místo očekávaného **Sudějovská*) mohl vzniknout pod vlivem skutečnosti, že se v blízkém okolí této ulice nachází několik ulic, jejichž název je zakončen na *-ická* (*Holšická, Hulická, Sulovická, Svojšická*).

1.3 Sufix *-ná*

V pomístních jménech z území Čech jsou doložena čtyři adjektiva utvořená sufixem *-ný* od toponymických základů.[31)] Mimo jiné bylo tímto sufixem utvořeno i pomístní jméno *Bystřičný*, patřící pozemkům ležícím na břehu říčky *Bystřice*. Z hydronyma *Bystřice* bylo utvořeno i pražské urbanonymum *Bystřičná*, patřící ulici v

[30)] K tomu podrobněji viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 5, s. 202–203.

[31)] Viz P. Štěpán, Sufix *-ný* v pomístních jménech v Čechách, Acta onomastica 44, 2003, s. 140–141.

Uhříněvsi, kde je zaveden systém pojmenování ulic vycházejících z názvů řek. Tento způsob tvoření urbanonym je zcela ojedinělý (jiné doklady nejsou k dispozici). Je však třeba říci, že i některá další dehydronymická urbanonyma v Uhříněvsi vznikla poněkud neobvyklým způsobem (srov. název ulice *Křemelná* z hydronyma *Křemelná* a předložková urbanonyma *Na Blanici*, *Na Nežárce*, *Nad Volyňkou* – k nim viz níže 2.4).

1.4 Sufix *-ní*

U urbanonyma *Zájezdní* patřící ulici v Horních Počernicích PrUl uvádí, že původ názvu nebyl zjištěn. Vzhledem k urbanonymickému kontextu v dané lokalitě, kde naprostá většina názvů ulic byla utvořena ze jmen obcí nacházejících se na Jičínsku nebo Náchodsku, je však nanejvýš pravděpodobné, že pojmenování *Zájezdní* bylo utvořeno sufixem *-ní* z názvu *Zájezd* patřícího části obce Česká Skalice na Náchodsku. Toto urbanonymum bylo utvořeno patrně ve snaze vyhnout se obtížně vyslovitelné souhláskové skupině, která by vznikla v podobě **Zájezdská*, určitou roli zde patrně sehrála i existence apelativního adjektiva *zájezdní*, vyskytujícího se nejčastěji v sousloví *zájezdní hostinec* apod. Rovněž tento způsob tvoření má paralelu v pomístních jménech.[32)]

1.5 Sufix *-ová*

V pomístních jménech z území Čech je doloženo několik případů tvoření adjektiv od toponymických (konkrétně pak anoikonymických) základů pomocí sufixu *-ový*.[33)] Častější je tento způsob tvoření v anoikonymii moravskoslezské.[34)] V pražské urbanonymii můžeme o tvoření detoponymických jmen pomocí sufixu *-ová* uvažovat pouze v jediném případě. Ulice *Hrádková* v Újezdě nad Lesy byla dle PrUl pojmenována podle některé české vsi se jménem *Hrádek*: „vsí tohoto jména je hodně, nepodařilo se určit podle které z nich ulice nese název“ (sic). Motivace tohoto urbanonyma je však nejistá.

1.6 Sufix *-ova*

Tento způsob tvoření detoponymických adjektiv je zcela neobvyklý, nemá obdobu ani v pomístních jménech. Jedná se patrně o analogické tvoření podle posesivních adjektiv. Urbanonyma *Nejdkova* a *Radouňova* v Řeporyjích jsou zdánlivě utvořena od osobních jmen, vycházejí však ze jmen místních (*Nejdek*, *Radouň*; srov. též PrUl). Tento výklad podporují dvě skutečnosti: jednak je v Řeporyjích zaveden systém

---

[32)] K tomu viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 5, s. 206.

[33)] Viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 5, s. 206–208.

[34)] Srov. S. Kloferová ml., Adjektiva v názvech komunikací na Moravě a ve Slezsku motivovaná směrem komunikace. In: M. Křístek (ed.): Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis A56 – Linguistica Brunensia, Brno 2008, s. 167.

detoponymických urbanonym, jednak příjmení *Nejdek* ani *Radouň* nejsou v dostupných pramenech doložena.

2. Tvoření nulovým sufixem

V pražské urbanonymii se setkáváme s řadou případů, kdy toponymum bylo na ulici přeneseno bez jakékoli slovotvorné obměny. Nelze zde přitom hovořit o iradiaci, neboť oikonymický objekt je od objektu urbanonymického vždy velmi vzdálen a mezi těmito dvěma objekty neexistuje žádná souvislost. Pojmenovací motiv urbanonym tohoto typu je shodný jako u názvů ulic utvořených sufixem *-ská* (případně sufixy analyzovanými zde sub 1.2–1.6).

2.1 Typ *Lipí, Mezihoří*

V Horních Počernicích se nachází osm urbanonym utvořených nulovým sufixem z oikonym zakončených na *-í*: *Lipí*, *Mezihoří*, *Mezilesí*, *Meziluží*, *Podůlší*, *Trní*, *Zábrodí*, *Zámezí*. Bez znalosti místní terénní situace a urbanonymického kontextu v dané lokalitě bychom tato urbanonyma nepochybně interpretovali jako vzniklá iradiací z pomístních jmen nebo přímo odrážející polohu konkrétní ulice,[35)] byla však utvořena transonymizací stejně znějících názvů severovýchodočeských obcí. Podobně je tomu i u urbanonym *Závrchy* (Horní Počernice), *Vršovka* (Horní Počernice) a *Stružky* (Kyje), utvořených z názvů obcí *Závrchy* a *Vršovka* na Náchodsku a z názvu rybníka *Stružky* na Třeboňsku.

2.2 Typ *Slaná, Sněžná*

K mylné interpretaci může vést i forma urbanonym *Bystrá*, *Deštná*, *Jezerní*, *Kolová*, *Slaná*, *Sněžná*, *Studená*, *Veselá*, případně i *Křemelná*, *Jasenná*. PrUl hodnotí většinu těchto urbanonym (kromě názvů *Jezerní*, *Kolová* a *Křemelná*) jako „umělé“ nebo „uměle vytvořené“ názvy, o jejich souvislosti s oikonymy neuvažuje. Z urbanonymického kontextu však jasně vyplývá, že i tyto názvy byly motivovány místními jmény. Ulice *Slaná*, *Veselá* a *Studená* se nacházejí ve Kbelích, kde je většina ulic nazvána podle obcí z oblasti Pojizeří a Podkrkonoší. Je proto nanejvýš pravděpodobné, že tato tři urbanonyma vycházejí z oikonym *Slaná* (obec na Semilsku), *Veselá* (obec na Semilsku, která katastrálně sousedí s obcí Slaná) a *Studená* (osada obce Rokytnice nad Jizerou[36)]).

[35)] Např. v Praze-Michli se nachází ulice *Mezipolí*, jejíž název „je odvozen od její polohy mezi dříve nezastavěnými polnostmi“ (PrUl), z polohy ulice vychází podle PrUl i motivace názvu ulice *Mezivrší* v Praze-Braníku. V těchto případech však nelze vyloučit ani skutečnost, že urbanonyma *Mezipolí* a *Mezivrší* vznikla iradiací z původních anoikonym motivovaných polohou pojmenovaných objektů.

[36)] Viz Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970, díl II, sv. 1, s. 512.

Další urbanonyma pak vznikla z oikonym, která mají rovněž formu substantivizovaného adjektiva, avšak nikoliv ženského, nýbrž středního rodu. Ulice *Deštná* a *Sněžná* (nacházející se v Kolodějích, kde existuje systém urbanonym pojmenovaných podle obcí ležících v okrese Rychnov nad Kněžnou) byly nade vši pochybnost pojmenovány podle obce *Deštné v Orlických horách* a blízké vsi *Sněžné*. Podobně ulice *Bystrá* (v Horních Počernicích, kde byl uplatněn systém pojmenování ulic podle obcí na Jičínsku a Náchodsku) byla pravděpodobně nazvána podle vsi *Bystré*, části obce Stárkov na Náchodsku. Zatímco tedy jména *Slaná*, *Veselá* a *Studená* mají nulový formant, v případě urbanonym *Deštná*, *Sněžná* a *Bystrá* plní funkci slovotvorného formantu koncovka ženského rodu složené adjektivní deklinace.

Pokud jde o urbanonyma *Jezerní* (Smíchov), *Kolová* (Radotín), *Křemelná* (Uhříněves) a *Jasenná* (Horní Počernice), PrUl je dává do souvislosti s oronymem *Jezerní*[37)] („hora na Šumavě, poblíž Železné Rudy“),[38)] oikonymem *Kolová* („ves v západních Čechách na Karlovarsku“),[39)] hydronymem *Křemelná* („říčka v jihozápadních Čechách na Šumavě vlévající se do Otavy“) a oikonymem *Jasenná* („ves ve východních Čechách ležící jihovýchodně od Jaroměře“).

K tomuto typu urbanonym lze volně přiřadit i název ulice *Sadská* v Hloubětíně, který je možné interpretovat jako utvořený bez slovotvorné obměny z oikonyma *Sadská* (viz zde ale pozn. 5).

Volně sem pak dále můžeme přiřadit i zcela nepravidelně utvořené urbanonymum *Kramolná* (Horní Počernice), které vzniklo mechanickým přizpůsobením názvu obce *Kramolna* na Náchodsku složené adjektivní deklinaci.

2.3 Typ *Tálínská, Farská, Písčitá*

Bez slovotvorné obměny základového slova byla utvořena i urbanonyma, jejichž základem je adjektivum plnící funkci přívlastků v dvouslovných názvech rybníků. Urbanonyma jako *Hodějovská*, *Horusická*, *Staňkovská*, *Tálínská*, *Žehuňská* (vyskytující se v Kyjích a Hostavicích) byla od místních jmen *Hodějov*, *Horusice*, *Staňkov*, *Tálín*, *Žehuň* utvořena jen zdánlivě. V této lokalitě (v okolí Kyjského rybníka) je zaveden systém pojmenování ulic podle českých rybníků, uvedená urbanonyma tedy

---

[37)] Je však třeba upřesnit, že toto oronymum nezní *Jezerní*, nýbrž *Jezerní hora* (srov. Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČSR, Praha 1987, s. 246). Na rozdíl od ostatních urbanonym tohoto typu tedy základem názvu ulice *Jezerní* není celé toponymum mající formu substantivizovaného adjektiva, nýbrž pouze přívlastek, který je součástí dvouslovného pojmenování. Z formálního hlediska by tedy urbanonymum *Jezerní* náleželo spíše do kategorie 2.3.

[38)] Ze „šumavských“ toponym vycházejí i názvy okolních ulic *Churáňovská*, *Libínská* a *Zdíkovská*.

vycházejí z adjektiv plnících funkci přívlastků v názvech rybníků *Hodějovský rybník*, *Horusický rybník*, *Staňkovský rybník*, *Tálínský rybník*, *Žehuňský rybník*. Že je tomu skutečně tak, dokazují názvy kyjských a hostavických ulic jako *Farská* (nazvaná podle *Farského rybníka*), *Píščitá* (podle *Píščitého rybníka*), jejichž základem je jiné než detoponymické adjektivum.

2.4 Předložkové názvy

Volně lze k urbanonymům tvořeným od toponym nulovým sufixem přiřadit předložkové názvy ulic typu *Ve Zliči*, *Na Nežárce*, *Nad Volyňkou*. I když se to jeví jako překvapivé, předložka zde neplní lokalizační funkci; tato urbanonyma mají tentýž pojmenovací motiv jako všechny dosud analyzované uliční názvy.

V Horních Počernicích se nachází ulice *Na Bačálkách*, která byla pojmenována podle vsi *Bačalky* na Jičínsku. PrUl k tomuto urbanonymu uvádí: „Název, přestože má podobu pomístního názvu, byl uměle utvořen podobně jako u ulic V Slavětíně (viz) a Ve Zliči (viz). V pojmenování je chybně dlouhé „a“ místo krátkého.“ Rovněž zmiňovaná urbanonyma *V Slavětíně* a *Ve Zliči* (patřící také ulicím v Horních Počernicích) vznikla spojením předložky a jména obce ležící v severovýchodních Čechách.

V Uhříněvsi, kde je zaveden mimo jiné systém uličních názvů vycházejících z hydronym, se vyskytují tři urbanonyma, která vznikla spojením předložky se jménem jihočeské řeky: *Na Blanici*, *Na Nežárce*, *Nad Volyňkou*.

2.4 Tvoření nulovým sufixem – shrnutí

Urbanonyma zařazená do této kategorie se vymykají slovotvornému systému urbanonym; jejich forma není v souladu s jejich motivací. Za zvláště nevhodné považujeme v tomto ohledu předložková urbanonyma typu *Ve Zliči*, *Na Blanici*, *Nad Volyňkou*, zavádějící jsou však např. i názvy typů *Trní*, *Mezilesí* nebo *Sněžná*, *Kolová*. Je však třeba konstatovat, že pro fungování urbanonym není motiv pojmenování relevantní, a proto by již jistě nebylo vhodné vžité názvy ulic jakkoli měnit.

3. Prefixálně-sufixální tvoření

S prefixálně sufixálními formacemi, jejichž základem je toponymum, se v pražské urbanonymii setkáváme jen zcela ojediněle.[40)] Doloženy jsou pouze dva případy.

Ve Stodůlkách se nachází ulice *Podohradská*, která byla pojmenována podle své polohy pod místní částí *Malá Ohrada* (srov. PrUl). Slovotvorným základem zde tedy není celé (dvouslovné) toponymum, ale pouze jeho substantivní (řídící) část.

[39)] V Radotíně je zaveden (mimo jiné) systém urbanonym vycházejících z názvů převážně západočeských obcí.

[40)] Pro porovnání uveďme, že častěji se s prefixálně-sufixálními adjektivy, jejichž základem je toponymum, setkáváme v pomístních jménech. K tomu viz P. Štěpán, Prefixálně-sufixální adjektiva v pomístních jménech v Čechách, Naše řeč 94, 2011, s. 194–203.

Druhý případ představuje urbanonymum *Povltavská*, které patří ulici v Libni a Troji. Jde o ulici, která „v době svého vzniku vedla (a dosud značná její část vede) podél břehu řeky Vltavy“ (PrUl). Název ulice byl tedy utvořen sufixem *-ská* z předložkového spojení *po Vltavě*.[41)]

4. Kompozice

Pokud jde o kompozici, častěji než s čistou kompozicí se při tvoření detoponymických urbanonym setkáváme s komplexním způsobem kompozičně-derivačním.[42)]

4.1 Komplexní způsob kompozičně-derivační

Je třeba rozlišovat dva odlišné typy urbanonym vzniklé komplexním způsobem kompozičně-derivačním, a to urbanonyma utvořená sufixem *-ská* z dvouslovných toponym (4.1.1) a názvy utvořené týmž sufixem, jejichž základem je však syntagma rozvíjející přívlastek (který není součástí toponyma) + jednoslovné toponymum. Druhý z těchto typů se však v pražské urbanonymii vyskytuje pouze ojediněle.

4.1.1 Dvouslovné toponymum + sufix *-ská*

Tvoření těchto urbanonym je zcela pravidelné. Sufix *-ská* se připojuje ke složenému základu tvořenému dvouslovným toponymem, jehož komponenty jsou spojeny spojovacím morfémem *-o-*. Názvy ulic tohoto typu vycházejí z toponym českých (např. *Dobropolská*, *Krásnolipská*, *Novoborská*, *Železnobrodská*, *Černokostelecká* z místních jmen *Dobré Pole*, *Krásná Lípa*, *Nový Bor*, *Železný Brod*, *Kostelec nad Černými lesy*[43)]) i cizích, zpravidla slovanských (*Banskobystrická* ze slovenského oikonyma *Banská Bystrica*, *Bělocerkevská* z českého exonyma *Bílá Cerkev*.[44)]

4.1.2 Adjektivum (které není součástí jména) + (jednoslovné) toponymum

Tento typ urbanonym se vyskytuje spíše jen ojediněle, navíc není vždy zcela jednoznačně vymezitelný. Patří sem například název ulice *Starokošířská*, která „je pojmenována podle své polohy ve staré části Košíř“ (PrUl). Tento výklad je nanejvýš pravděpodobný, neboť oikonymum **Staré Košíře* není v místopisných lexikonech doloženo.

[41)] Vzhledem k motivaci názvu zde nepřipadá v úvahu interpretace z choronyma *Povltaví* (srov. pražské urbanonymum *Podkrkonošská* utvořené sufixem *-ská* z choronyma *Podkrkonoší*).

[42)] K jeho vymezení viz MČ 1, s. 476 n.

[43)] Adjektivum *černokostelecký* nebylo odvozeno ze současného pojmenování města *Kostelec nad Černými lesy*; vychází z jeho staršího názvu *Černý Kostelec*.

[44)] Ulice byla nazvána podle ukrajinského města zvaného rusky *Belaja Cerkov'* (česky *Bílá Cerkev*) na paměť bojů československé vojenské jednotky v roce 1944. Srov. Geografický místopisný slovník světa, Praha 1993, s. 80.

Do této kategorie nelze ovšem zařadit kupř. urbanonymum *Starodejvická*, které sice PrUl vykládá podle skutečnosti, že se ulice „nachází v oblasti starých Dejvic“, ovšem místopisné lexikony uvádějí oikonymum *Staré Dejvice*, které patřilo části pražských Dejvic.[45)]

Mnohá urbanonyma, která by do této kategorie zdánlivě mohla patřit, řadíme do čisté kompozice (viz 4.2). Jasnou hranici mezi těmito dvěma typy (4.1.2 a 4.2) však nelze vždy jednoznačně vymezit. Například název ulice *Starochodovská* lze vykládat jednak podle „staré zástavby Chodova“ (PrUl; pak by šlo o tvoření sufixem *-ská* ze sousloví *starý Chodov*), jednak podle skutečnosti, že „komunikace patří k nejstarším v Chodově“ (PrUl; v tomto případě by název označoval „starou chodovskou“ komunikaci).

4.2 Čistá kompozice

Za urbanonyma vzniklá čistou (vlastní) kompozicí považujeme takové názvy ulic, jejichž zadním členem je již hotové (i když sekundární, odvozené) adjektivum, přední člen je tvořen základem adjektiva, označujícího zpravidla stáří nebo polohu.[46)]

Velmi názorný příklad představují názvy ulic *Dolnocholupická* a *Hornocholupická*, které se do roku 1971 nazývaly *Dolní Cholupická* a *Horní Cholupická* (PrUl): jde o dolní a horní část komunikace vedoucí do Cholupic. Podobný případ představují patrně dvě urbanonyma v Újezdě nad Lesy, a to *Staroújezdská*, které podle PrUl označuje „starou újezdskou silnici“, starou komunikaci procházející Újezdem nad Lesy, a *Staroklánovická*, patřící „staré silnici vedoucí do Klánovic“.

Obdobně PrUl interpretuje i název ulice *Starokolínská* v Újezdě nad Lesy: „Jde o hlavní komunikaci (stará silnice), vede směrem na Český Brod a Kolín, navazuje na ulici Českobrodskou“ (PrUl). Nabízí se zde však i jiná možná interpretace: nelze vyloučit, že urbanonymum *Starokolínská* mohlo být utvořeno od oikonyma *Starý Kolín*, patřícího obci nacházející se východně od Kolína.

Výše zmíněná ulice *Staroklánovická* dostala toto pojmenování po připojení Újezda nad Lesy k hlavnímu městu; do té doby se nazývala *Klánovická*, tento název bylo třeba změnit pro duplicitu (ulice *Klánovická* již byla v Hloubětíně – PrUl). Z téhož důvodu nemohla být hlavní komunikace v Dubči nazvána *Dubečská* (ulice tohoto názvu již

---

45) Srov. A. Chytil, Chytilův místopis Československé republiky, Praha 1930, s. 167.

46) Komponovaná adjektiva tohoto typu se vymykají tvoření složených adjektiv v apelativní sféře jazyka. Kromě urbanonym se vyskytují i v anoikonymech, např. pomístní jméno *Novobrněnská silnice* neoznačuje komunikaci směřující k **Novému Brnu*, ale novou silnici vedoucí do Brna. Podrobněji k tomuto typu adjektiv viz P. Štěpán, Složená adjektiva v pomístních jménech v Čechách. In: J. Hladký – Ľ. Rendár (eds.), Varia XIX. Zborník abstraktov z XIX. kolokvia mladých jazykovedcov, Trnava – Modra-Harmónia 15.–17. 11. 2009, Trnava 2010, s. 100–102 + CD-ROM, s. 381–385 (plná verze příspěvku).

byla ve Strašnicích), dostala proto název *Starodubečská* (PrUl). I v tomto případě jde zřejmě o starou komunikaci, která prochází celou Dubčí. Podobně vykládá PrUl i název *Novopetrovická* („byl použit patrně proto, že název Petrovická již existoval“); tento název však může odrážet i skutečnost, že tato ulice vede k petrovickému sídlišti, tedy k „novým Petrovicím“ (pak by toto urbanonymum patřilo do kategorie 4.1.2).

Rovněž u ulice *Novořeporyjské* uvádí PrUl, že „tvar Novořeporyjská byl zvolen proto, že Řeporyjská ulice již existovala“. K tomu je zapotřebí dodat, že jde o „novou“ komunikaci, součást dálničního obchvatu, v blízkosti Řeporyj. Podobný případ představuje ulice *Novochuchelská*, která „patří k mladším ve Velké Chuchli a z toho vychází i její pojmenování“ (PrUl), naopak ulice *Starochuchelská* „prochází celou Velkou Chuchlí, patří k nejstarším ulicím v Chuchli“ (PrUl).

Výše uvedená urbanonyma typu *Hornocholupická*, *Novořeporyjská* nebyla utvořena od místních jmen **Horní Cholupice*, **Nové Řeporyje*, ani od sousloví *horní Cholupice*, *nové Řeporyje* (v nichž by přívlastek nebyl součástí toponyma), nýbrž ze spojení dvou adjektiv (*horní cholupická*, *nová řeporyjská*). Tato urbanonyma byla tedy utvořena – na rozdíl od urbanonym typu *Hornoměcholupská*, vzniklých komplexním způsobem kompozičně-derivačním – čistou kompozicí.

5. Víceslovná pojmenování

Tvoření víceslovných (konkrétně dvouslovných) urbanonym[47)] je u sledovaného typu jmen zcela ojedinělé. Zaznamenán byl pouze název *Horní Hrdlořezská*, nacházející se v Hrdlořezích nad ulicí *Hrdlořezskou*. Tomuto typu konkuruje častější typ *Novořeporyjská*, *Hornocholupická* (zde pro úplnost připomeňme, že ulice *Hornocholupická* a *Dolnocholupická* se do roku 1971 nazývaly *Horní Cholupická* a *Dolní Cholupická*) – viz zde 4.2.

6. Závěr

V. Hlavsa v úvodu ke knize kolektivu autorů o názvech pražských veřejných prostranství z roku 1958[48)] konstatuje: „Jestliže přehlédneme vykonanou práci, vidíme, že byl v podstatě vysvětlen původ všech pražských uličních názvů i těch několika zkomolenin (Mentlíkova, Přibíkova, Nad Petruskou, Předbořská, Přetlucká, Soborská, Křesovcova, Višinka, Myslíkova, Kaprová).“ Těchto „zkomolenin“ (mezi nimiž jsou zahrnuta i dvě detoponymická urbanonyma, analyzovaná v části 1.1.3 tohoto příspěvku), bylo tedy v 50. letech 20. století poměrně málo. V tomto příspěvku, věnovaném pouze jedné větší skupině pražských urbanonym, jsme nashromáždili více než stovku názvů, jejichž tvoření vykazuje určité zvláštní rysy. Nejčastěji jde o

[47)] Víceslovné názvy chápeme jako spojení dvou nebo více plnovýznamových slov; do této kategorie tedy nezařazujeme předložková urbanonyma typu *Ve Zliči*, *Nad Volyňkou* (viz zde 2.4).

[48)] O. c. v pozn. 18, s. 30.

odchylky od slovotvorného systému českých urbanonym, setkáváme se i se změnami v toponymických základech urbanonym (srov. např. názvy *Předbořská*, *Přetlucká*, uváděné V. Hlavsou), způsobené buď nedopatřením, nebo snahou vyhnout se duplicitě názvů v rámci Prahy. Nelze vyloučit, že v některých případech zde mohla zapůsobit i snaha ozvláštnit pražská urbanonyma nějakým neobvyklým prvkem. Vzhledem k tomu, že ne všechny zvláštní rysy sledovaných urbanonym vznikly bezděčně, necharakterizujeme názvy, které je obsahují, jako zkomolené (jako to činí V. Hlavsa). Jasnou hranici mezi chtěnými a nechtěnými anomáliemi nelze vést.

Je jasně patrné, že počet formálně příznakových detoponymických urbanonym za poslední půlstoletí v Praze velmi výrazně vzrostl. Nejvíce takových jmen vzniklo v 70. a 80. letech 20. století po připojení většího počtu okolních obcí k hlavnímu městu. Je pozoruhodné, že většina názvů, které hodnotíme jako formálně neobvyklé, se nachází v okrajových částech obvodu Prahy 9, nejvíce v Horních Počernicích, za nimiž následují Koloděje.

Zatímco kolektiv V. Hlavsy[49)] měl v padesátých letech k dispozici dokumenty, které zaznamenávaly motivaci pojmenování naprosté většiny ulic, kolektiv autorů Pražského uličníku (PrUl) měl v tomto ohledu práci značně ztíženou. Jak se uvádí v redakční poznámce k 1. dílu PrUl (s. 38), „pátrání po názvech dnešních i minulých, a to zejména v okrajových částech Prahy, je prací takřka detektivní a není v silách 10 lidí [...] shromáždit všechny potřebné údaje. Bohužel mnohdy tyto informace již asi nejsou dostupné. Nutno konstatovat, že u některých ulic se autorům nepodařilo původ i dnešního názvu určit.“[50)] I když se to může zdát poněkud překvapivé, při interpretaci některých urbanonym, která vznikla například v 70. letech 20. století a o jejichž

[49)] O. c. v pozn. 18.

[50)] PrUl pokládá (kromě urbanonym, která již v textu příspěvku byla vyložena) za nejasná následující urbanonyma, jež jsou patrně detoponymického původu: *Čmelická*, *Dominínská*, *Habrovská*, *Hrušovská* (ulice se nachází ve Kbelích, kde je systém pojmenování ulic podle obcí z oblasti Pojizeří; ulice by proto mohla být nazvána podle vsi *Hrušov* nedaleko Benátek nad Jizerou – ke způsobu tvoření viz část 1.2.4), *Chmelická* (snad z názvu obce *Chmelík* na Svitavsku), *Lošetická* (vzhledem k tomu, že v sousedství se nachází ulice *Příbramská*, lze uvažovat o původu z místního jména *Lešetice*, patřícího vsi nedaleko Příbrami), *Mašovická* (mohlo by být z názvu obce *Mašovice* na Znojemsku), *Medinská* (ulice se nachází v Klánovicích, kde jsou ulice pojmenovány podle východočeských vsí; souvislost se saúdskoarabským městem *Medina* se nejeví jako pravděpodobná), *Přeštínská* (ulice je v Radotíně, kde je mimo jiné systém pojmenování ulic podle západočeských obcí, název proto patrně vychází z místního jména *Přeštice* – název by patřil do kategorie 1.1.3), *Veská*, *Věžická* (z názvu obce *Věžnice* na Havlíčkobrodsku?), *Vltavická* (nepochybně z místního jména /*Horní* nebo *Dolní*/ *Vltavice*), *Volšovská* (mohlo z názvu vsi *Volšovy* u Sušice).

motivaci nejsou k dispozici žádné záznamy, jsme v obdobné situaci jako kupříkladu při výkladu pomístních jmen.

V příspěvku jsme se na materiálu pražské urbanonymie, která v rámci české urbanonymie poskytuje výrazně nejrozsáhlejší, a tudíž i nejrozmanitější materiál, pokusili shrnout jednotlivé způsoby tvoření detoponymických urbanonym. Zaměřili jsme se především na urbanonyma formálně neobvyklá, příznaková, která se od českého urbanonymického systému určitým způsobem odchylují. V části 4.2, věnované čisté kompozici (typ *Hornocholupická* – ‚horní komunikace vedoucí do Cholupic‘), jsme poukázali na slovotvorný typ, který pro adjektiva v apelativní sféře není typický. Tento slovotvorný typ, který je názorným příkladem parasystémového charakteru toponym, je kromě urbanonym doložen i v pomístních jménech.[51)]

[51)] Viz P. Štěpán, o. c. v pozn. 46, s. 381–385.